

Jaume Ayats, Anna Costal i Joaquim Rabaseda

EL CANT DELS OCELLS

UNA CANÇÓ PER A LA PAU

L'AVENÇ

EL CANT DELS OCELLS

LLEGIR EN CATALÀ
ASSOCIACIÓ D'EDITORIALS INDEPENDENTS

L'AVENÇ,

Jaume Ayats
Anna Costal
Joaquim Rabaseda

EL CANT DELS OCELLS

Una cançó per a la pau

L'AVENÇ
Barcelona
2026

Barcelona, octubre de 2026

© del text, Jaume Ayats, Anna Costal i Joaquim Rabaseda

© d'aquesta edició, L'Avenç, S.L., 2026

Mallorca 221, sobreàtic

08008 Barcelona

lavenc.cat

llegirencatala.cat

L'Avenç forma part de l'Associació d'Editorials Independents Llegir en Català.

Disseny i composició: L'Avenç

Imatge de la coberta: ©Adrian Maximiliano Arellano / Unsplash

THEMA: AVL T AVM 1DSE-ES-J

ISBN: 978-84-18680-72-4

Dipòsit legal: B 15332-2026

Impress a Gráficas 94

Es reserven tots els drets.

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, amb excepció prevista per la llei. Adreci's a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) si necessita reproduir algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 93 272 04 47).

TAULA

Pròleg	9
<i>Che si può fare</i>	19
I. Els ocells que canten per Nadal	21
Una primavera al mig de l'hivern	23
Les festes d'hivern	25
Les llibertats d'orgue	27
Una cançó que triomfa al segle XVIII	29
II. Una melodia empordanesa	37
Pep Ventura	39
La tradició en disputa	44
Lluís Millet	47
<i>Les altres melodies</i>	51
III. La primera internacionalització	61
París, Londres, Viena, Nova York	63
Un plany líric	67
Repertori de concert	72
IV. Pau Casals	77
Una esperança lenta i trista	79

La gran desil·lusió	84
Com una elegia	88
<i>La melodia coneguda per tothom</i>	91
V. Entre la celebració i la protesta	101
Música per a un comiat	103
Un minut de silenci	106
Un clam per a la pau	109
Epíleg	115
Cronologia	121
Referències	127
Bibliografia	147
Índexs	155

PRÒLEG

LOUANT DES AIGLES

Musical score for the song "LOUANT DES AIGLES". The score is written on five staves, each with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The lyrics are in French and are written below the notes.

Il veu.re des.yun . tar le ma.jor l'ez mi.
nar en la nit mes dit . xo - ga log au. ce. l'ez can.
. tant à feg. te . jar. lo van ab ga veu me. lin . dro .
. ga log au. ce. l'ez can . tant à
feg. te . jar. lo van ab ga veu me. lin . dro . ga .

El setembre de 1901 el folklorista Aureli Capmany va començar a publicar el seu *Cançoner Popular* en fulls solts de quatre pàgines. La cançó que va encetar la col·lecció era *Lo Cant dels Aucells*, editada amb la partitura, la lletra i encapçalada per un gravat amb el nen Jesús en una establia i envoltat d'ocells enmig de la natura. La va presentar com un cant de la nit de Nadal que «degué conservar-se impresa en forma de goigs», i va situar-la cronològicament al segle XVII perquè «no podia ser més moderna»: se'n coneixia una paròdia dedicada a Carles III de principis del segle XVIII, que el mateix Capmany va publicar poc després. També va deixar dit que en Pep Ventura de Figueres la devia conèixer perquè havia escrit una sardana amb la mateixa melodia i, fins i tot, va observar la similitud d'aquesta cançó amb una altra de «molt escampada per les comarques gironines» i localitzada a Banyoles i a Sant Miquel de Campmajor, la d'*Els contrabandistes*. Per la seva bellesa, va acabar sentenciant que era «un veritable monument de la música popular catalana».

Va ser una arrencada molt pertinent perquè en els anys que iniciaven el segle XX la melodia més coneguda i els versos més difosos d'*El cant dels ocells* es van fixar en la memòria compartida. La publicació de Capmany en va ser una pedra angular: se'n van distribuir centenars d'exemplars, potser milers, per tot el país. Pertoca, en conseqüència i reconeixement, començar per recuperar les estrofes que devia copiar d'algun

full imprès, i que inclouen bona part de la mitologia que descrivim al primer capítol. La melodia és exactament la mateixa que Lluís Millet, director de l'Orfeó Català, va fer servir per a dues harmonitzacions cinc anys abans, el 1896. Aquesta poesia i aquesta tonada es van transformar en la referència indefugible de la cançó. Des d'aleshores, *El cant dels ocells* és una de les melodies catalanes més conegudes arreu del món.

En aquest llibre resseguim els camins que ha anat fent la cançó, tot decantant les emocions i significats que a cada època se li han atribuït: de les celebracions de Nadal a l'apologia política, de les fetes dels contrabandistes al ball de les sardanes, dels concerts de l'Orfeó Català a les obres de compositors amb voluntat de reivindicar el patrimoni oral del país. Dit d'una altra manera, fa més de tres segles que els catalans hem fet servir aquesta cançó amb finalitats ben diverses però conscients que en cantar-la activàvem mecanismes d'identitat, de reivindicació, d'exaltació. No hi ha dubte que, en la postguerra, Pau Casals la va consolidar com a símbol. Fins al punt que, per la força que li va saber transmetre, sovint s'ha identificat com una composició seva. Hem conegut relats com el dels cantadors del grup Els Tranquils de Cassà de la Selva que, de petits, cap a la dècada de 1920, ja sortien a cantar els *goigs de Pasca* per les cases del veïnat d'Esclet, i dècades més tard s'exclamaven perquè Pau Casals els havia robat la cançó que els seus avis cantaven i que tenien apuntada a les velles llibretes de la capta pasqual amb el títol *Els aucelletes la Nit de Nadal*. En la commemoració del 150è aniversari del naixement de Casals, conèixer la història de la cançó a través de la sonoritat penetrant del seu violoncel mereixia un capítol sencer.

Però el recorregut de la cançó venia de molt abans. El primer rastre documental que al nostre entendre té relació amb la melodia més coneguda d'*El cant dels ocells* és el madrigal per a una veu i acompanyament *Che si può fare*, obra de la compositora i intèrpret Barbara Strozzi publicada a Venècia al

segle xvii. La melodia coincideix molt perceptiblement amb la dels tres primers versos d'*El cant dels ocells*. Això no implica que hi hagi una causalitat directa entre totes dues, però es fa evident la concomitància que havien de tenir dins d'un mateix llenguatge estilístic i dins d'un mateix entorn d'època. No es tracta tant de quina va ser primer, sinó d'un model melòdic que devia córrer aleshores pel Mediterrani llatí —o fins i tot més enllà. Probablement un mar de dotzenes de milers de versions orals, de les quals les que van arribar a ser escrites caben en els dits d'una mà: així funciona el món musical.

Altres melodies de coneguts compositors ja del període romàntic i postromàntic també s'assemblen a *El cant dels ocells*, fins a conformar un cert *topos* musical que ha generat composicions d'ordre molt divers. Cap d'elles té una relació directa amb la melodia de la cançó, sinó que fan servir el mateix mode musical i un cert aire d'evocació lírica. A l'oient català, però, de seguida li fa recordar la nostra cançó. Això passa amb la *Simfonia 5 en Re menor*, op. 107, *Reforma*, de Felix Mendelssohn Bartholdy (1830), al 3r moviment, *Andante*, en una melodia de la flauta. També en la melodia principal que identifica el riu *Vltava* (Moldava), en el poema simfònic *Má Vlast* (La meva pàtria), de Bedrich Smetana (1874), una melodia extreta d'una antiga cançó oral txeca i que, en realitat, s'assembla encara més a la melodia de la cançó catalana *Les transformacions*. En tercer lloc, una cançó oral russa és la que hauria inspirat la melodia principal del segon moviment, *Canzonetta*, del *Concert per a violí*, op. 35, de Piotr Ilitx Txaikovski (1878), que tant recorda *El cant dels ocells*. I en la mateixa direcció, però encara amb més grau de coincidència, la melodia inicial del quartet de cordes *Voces intimae*, op. 56, de Jan Sibelius (1909). Les similituds musicals, però, no demostren cap lligam amb la cançó catalana ni tampoc cap referència explícita, sinó més aviat una coincidència de característiques melòdiques, una situació ben diferent de la que es

dona avui en dia. Perquè aquesta mena de coincidències s'identificarien possiblement amb una citació, donada la rellevància cultural i el reconeixement internacional d'*El cant dels ocells*.

Hem articulat la història de la cançó en un sentit cronològic als cinc capítols numerats del llibre. De manera intercalada hi hem afegit tres apartats, més o menys breus i sense numerar, que aprofundeixen en algunes qüestions més tècniques i amb notacions musicals, com ara les diferències melòdiques entre diverses versions orals de la cançó. Hem agrupat al final, a les Referències i a la Bibliografia, totes les fonts documentals d'on hem obtingut la informació, i també hi hem afegit una Cronologia que permet copsar en poques pàgines l'impacte de la cançó al llarg del temps i fins a l'actualitat. Finalment, hem cregut oportú d'afegir dos índexs, un d'onomàstic i un de toponímic, perquè també orienten a l'hora d'entendre la dimensió d'aquesta cançó tan singular.

El cant dels ocells ens fascina i commou com poques tonades ho aconsegueixen. Des de fa dos segles, si no en fa tres o quatre, ha catalitzat sentiments que han construït diferents memòries individuals i col·lectives. Fins a arribar a crear mites o llegendes al seu voltant. Josep Palau i Fabre deia, molt perspicax, que «el mite és una creació falsa que respon a una necessitat real». Els fets que s'han articulat a partir de les seves interpretacions musicals i dels seus valors simbòlics no són un camí recte ni una evolució natural i progressiva, sinó una demostració més dels viaranyes de la història que ens ajuda a entendre la nostra discontinuïtat. I també la discontinuïtat d'haver-la sentit moltes vegades en contextos ben diferents.

Al veure despuntar
lo major lluminar
en la nit més ditxosa,
els ocellets, cantant,
a festejar-lo van
ab sa veu melindrosa.

L'àliga imperial
va pels aires volant,
cantant ab melodia,
dient: —Jesús és nat
per treure'ns del pecat
i dar-nos alegria.—

Respon-li lo pardal:
—Esta nit és Nadal,
és nit de gran contento.—
El verdum i el lluer
diuen cantant també:
—Oh! que alegria sento!

Cantava el passarell:
—Oh! que hermós i que bell
és l'infant de Maria!—
I lo alegre tord:
—Vençuda n'és la mort,
ja naix la vida mia.—

Cantava el rossinyol:
—Hermós és com un sol,
brillant com una estrella.—
La cotxa i el bitxac
festegen al manyac
i a sa mare donzella.

Cantava el reietó
per glòria del senyor,
infant ab bissarria;
el canari segueix:
la música pareix
del cel gran melodia.

Cantava el cotoliu:
—Ocells, veniu, veniu
a festejar l'aurora.—
I lo merlot, xiulant,
anava festejant
a la millor senyora.

L'estiverola diu:
—No és hivern ni és istiu,
sinó que és primavera;
perquè ha nat una flor
que pertot dona olor,
en el cel i la terra.—

Cantava el francolí:
—Ocells, qui vol venir
a glosar melodia,
a veure el gran senyor
ab son gran resplendor
dintre d'una establia?—

Cantava la puput:
—Esta nit ha vingut
el rei de cels i terra.—
La tórtora i colom
admiren a tothom
cantant sense tristesa.

Pigots i borroners
se'n pugen pels fruiters
cantant ab alegria;
la guatlla i el cucut
molt de lluny han vingut
per contemplar el messies.

Cantava la perdiu:
—Me'n vaig a fer lo niu
dins d'aquella establia
per a veure l'infant
com està tremolant
en braços de Maria.—

La garsa, griva i gaig
diuen: —Ja ve lo maig.—
Respon la cadenera:
—Tot arbre reverdeix,
tota planta floreix
com si fos primavera.—

Cantava lo pinçà:
—Glòria avui, festa demà.
Sento gran alegria
de veure el diamant
tan hermós i brillant
als braços de Maria.—

El xot i lo mussol
al veure eixir lo sol
confosos se retiren.
El gamarús i duc
diuen: —Mirar no puc:
els resplendors m'admiren.—

